

Jubilejná Výstava východu ČSR v roku 1938¹

PAVOL MATULA

Jubilee Exhibition of the East of Czechoslovakia in 1938

DOI: <https://doi.org/10.54937/kd.2022.13.1.45-61>

ABSTRACT: This paper analyzes the preparation, course and significance of one of the largest exhibitions in Central Europe at the time - the Exhibition of the East of Czechoslovakia, which was held in the summer of 1938 in Košice on the occasion of the 20th anniversary of the Czechoslovak Republic. Its goal was to approach and promote the progress that Slovakia, and especially its eastern part, has achieved in the two decades of the state's existence. The 174,000 square metre exhibition site was located in the northern part of the city on the site of what is now the Technical University. Part of the buildings constructed for the exhibition were to be handed over to the nascent Dr. Milan Rastislav Štefánik State Technical University after the exhibition. The exhibition was divided into five sections: 1. Czechoslovak State, 2. Slovak Country, 3. Land and People, 4. Technology and Industry, 5. Culture. The exhibition also included exhibitions of nearly two hundred private companies and tradesmen. In the critical situation in which the republic found itself, the exhibition was also to strengthen the patriotic spirit among the population and the determination to defend the country's independence. In terms of exhibitions, it was at a high level and pioneering in all respects.

Keywords: Košice, Czechoslovak republic, exhibition, organisation of exhibitions, 1938

Úvod

Počas existencie I. ČSR sa na Slovensku uskutočnilo niekoľko všeobecných a hospodárskych výstav.² Jedna z nich sa však svojím rozsahom, no tiež obsahom i významom vymyká spomedzi ostatných. Bola to košická Výstava východu ČSR z roku 1938, ktorou sa zaoberá aj tento príspevok. Štúdia prináša dosiaľ najkomplexnejšie spracovanie témy, podrobne analyzuje prípravu, organizáciu, propagáciu, obsahovú náplň, priebeh a návštevnosť výstavy v kontexte kultúrnych pomerov a dobovej situácie nielen Košíc, ale i celého Slovenska a ČSR. Opiera sa predovšetkým o širokú reflexiu dobovej tlače, propagačné materiály vydané k výstave a v neposlednom rade pramene zachované v regionálnych archívoch.

Začiatky organizovania hospodárskych výstav súviseli s nástupom priemyselnej revolúcie a nie je teda prekvapením, že prvá z nich sa uskutočnila v Londýne v roku

¹ Štúdia vznikla v rámci grantového projektu Vysokoškolská učebnica Dejiny strednej Európy (KEGA 059UK-4/2020)

² Presné vymedzenie hranice medzi hospodárskou a všeobecnou výstavou je nie vždy jednoznačné. Zatiaľ čo hospodárska výstava by mala mať užšie zameranie na určité priemyselné či poľnohospodárske odvetvie, všeobecná si dáva za cieľ pokryť oblasti života spoločnosti čo najširšie, nielen jej hospodársku sféru.

1757. Na európskom kontinente to bolo v Prahe v roku 1791. Výstavy mali sprostredkovať poznatky o nových technických vynálezoch, porovnať úroveň odvetví a odborov, umožniť výmenu kontaktov, napomôcť získavaniu nových trhov. Od svojich počiatkov boli prepojené aj s prezentáciou výtvarného, no predovšetkým úžitkového umenia, čím ovplyvňovali vývoj aj v tejto oblasti. Výrazný rozmach dosiahli v druhej polovici 19. storočia, keď sa už porovnávanie nedialo len na regionálnej či národnej, ale aj medzinárodnej úrovni. Začali sa organizovať svetové výstavy.³ Popri priemyselných zložkách na výstavách narastal podiel ostatných komponentov, takže čoraz viac prezentovali aj otázky spoločenské, dotýkajúce sa dejín či kultúry. Ich súčasťou sa stávali i zábavné atrakcie, čo z nich robilo obľúbené miesta pre širokú verejnosť.⁴ Svetové výstavy na prelome 19. a 20. storočia sa stávali aj vzorom a inšpiráciou pre menšie národné či regionálne výstavy. Za ich vrchol sa považuje parížska výstava z roku 1900 a americká v St. Louis, usporiadaná o štyri roky neskôr. Inovatívnosť, ktorú so sebou prinášali po všetkých stránkach, sa po prvej svetovej vojne na istý čas vytratila, no v 30. rokoch sa už objavili dôstojní nasledovníci, v Chicagu 1933, Bruseli 1935, Paríži 1937 a New Yorku 1939 – 1940.⁵

V habsburskej monarchii na organizovanie výstav mala najlepšie predpoklady jej západná, priemyselne vyspelejšia časť. K veľkým medzinárodným expozičným podujatiam sa Rakúsko-Uhorsko pripojilo v roku 1873 svetovou výstavou vo Viedni. Z významných domácich celokrajinských všeobecných výstav možno spomenúť Budapešť 1885, no a predovšetkým Jubilejnú zemskú výstavu v Prahe v roku 1891, ktorá návštevnosťou niekoľkonásobne predbehla aj spomínanú budapešťiansku aj viedenskú.⁶ Samozrejme okrem spomínaných všeobecných bolo v monarchii zorganizovaných niekoľko priemyselných a poľnohospodárskych (zvlášť v Uhorsku a na Slovensku) výstav, z ktorých veľká časť mala regionálny charakter. Prvá svetová vojna znamenala aj utlmenie výstavných aktivít, ktoré sa obnovili až po jej skončení. Keďže Slovensko malo komplikovanejšie podmienky pri začleňovaní sa do novej republiky, bola pre to priaznivejšia situácia v Čechách. Prvé z nich sa preto uskutočnili až v roku 1921. Boli to hospodárske výstavy v Bratislave (ako súčasť bratislavského veľtrhu), Malackách a Liptovskom Hrádku. V priebehu prvej dekády medzivojnového obdobia potom nasledovalo takmer každý rok niekoľko ďalších poľnohospodárskych či priemyselných výstav, zväčša regionálneho charakteru. Trochu sa z nich vymyká Podtatranská výstava v Spišskej Novej Vsi z roku 1929, ktorá okrem hospodárskeho mala aj všeobecný charakter. Výstavné dianie nepribrzdila ani ekonomická kríza v prvej polovici 30. rokov, k útlmu paradoxne došlo až po jej skončení.⁷

³ KOMORA, Pavol. *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 – 1940 : svetové výstavy, výstavy v Uhorsku, výstavy na Slovensku*. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Historické múzeum, 2016, s. 11 – 15, 137 – 138.

⁴ OKURKA, Tomáš. *Průmyslové a všeobecné výstavy v Čechách 1891 – 1914. Aktéři a jejich motivace*. Dizertačná práca, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova : Praha, 2012, s. 30.

⁵ KOMORA, *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 – 1940*, s. 197.

⁶ KOLÁŘ, František – HLAVAČKA, Milan. *Jubilejní výstava 1891. Slovo k historii*. Praha : Melantrich, 1991, s. 37 – 38.

⁷ KOMORA, *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 – 1940*, s. 69 – 70, 241 – 281.

Príprava a ciele výstavy

Československá republika v roku 1938 slávila významné výročie svojho vzniku. Dve desaťročia existencie si štát, inštitúcie, spolky i jednotlivci pripomínali s o niečo väčšou intenzitou, ako tomu bolo pri minulých oslavách. Bolo to dané nielen okružnosťou dvoch dekád, ale aj zhoršujúcou sa medzinárodnou situáciou, ktorá republiku ohrozovala. K veľkému množstvu rôznych podujatí viažucich sa k jubileu dvadsaťročnej existencie republiky sa zaradila aj, na svoju dobu a miesto značne veľkolepo pripravená, už spomínaná krajinská Výstava východu ČSR, realizovaná vo východoslovenskej metropole. Medzi jej hlavné ciele patrila snaha poukázať na pokrok, ktorý sa za posledné dve desaťročia vývoja mladej republiky dosiahol na Slovensku, no predovšetkým v jeho východnej časti. Výstava bola pripravená nielen pri príležitosti výročia vzniku republiky, ale aj ako „vďaka najzaslúžilejšiemu Slovákov,“ predsedovi československej vlády Milanovi Hodžovi, „v roku jeho 60. narodenín“.⁸ Výstava mala ukázať, akými cestami išiel vývoj oslobodených krajín, ako sa Slovensko zmenilo po politickej, hospodárskej a kultúrnej stránke. Dobová tlač poukazovala na to, že sa republika má čím pochváliť: „*Temer z ničoho vybudované školstvo, stavby hradských, železníc a mostov, regulácie riek, meliorácie, pozemková reforma, zdemokratizovanie verejnej správy, rozvoj umenia a literatúry, tlače.*“ Premena Slovenska za dvadsať rokov od vzniku ČSR bola označovaná za najpozoruhodnejšie dielo v povojnovej Európe. Zdôrazňovalo sa tiež, že za týmto úspechom bolo potrebné hľadať ideu – štátnu myšlienku, bez ktorej by sa nedosiahol pokrok v takom rozsahu a s takými výsledkami. Tento veľký posun bol, podľa dobových komentárov, možný iba v Československej republike a jej demokratickom zriadení, ktoré umožňovalo „*každému, všetkým vrstvám obyvateľstva a každej zložke, aby sa riadne v zhode so spoločným štátnym záujmom uplatnila*“. Výstava tiež mala ukázať, že v ČSR sa spravodlivo pristupovalo aj k národnostným menšinám.

Popri, takpovediac, ideovom význame výstavy sa očakával aj jej ekonomický a sociálny prínos. V čase rastúceho hospodárskeho oživenia mala byť „mocnou injekciou celému kraju“ a predpokladaný miliónový obrat mal napomôcť jeho ďalšiemu rozvoju. Ako prvá veľká výstava takéhoto druhu mala byť tá košická vzorom pre ďalšie a stať sa základom slovenského výstavníctva, ktoré by prinášalo prospech celému Slovensku.⁹

Idea výstavy siaha až do roku 1928, keď pri príležitosti brnianskej Výstavy súdobej kultúry ČSR vtedajší minister školstva a národnej osvety Milan Hodža navrhol, aby sa ďalšia podobná konala na Slovensku. Vznikol aj prípravný výbor, ktorý ju plánoval uskutočniť v Bratislave, no k realizácii sa ďalšie roky nepristúpilo. Až v roku 1937 rozhodla rada mesta, že nasledujúci rok ju pripraví v priestoroch bratislavského veľtrhu. Medzitým si však myšlienku jubilejnej celoslovenskej výstavy

⁸ Okrem iného bol Hodžov volebný obvod práve na východnom Slovensku. Bližšie pozri: Odkaz predsedu čs. vlády dr. Milana Hodžu východnému Slovensku v jubilejnom roku nášho štátu a v deň zahájenia krajinskej výstavy východu ČSR v Košiciach. In *Novosti*, 17. júla 1938, roč. 20, č. 161, s. 3.

⁹ Štátny archív v Košiciach (ďalej ŠAKE), fond (ďalej f.) Výstavné družstvo v Košiciach 1937 – 1938 (ďalej VDK), 52 vagónov materiálu na výstavu. In *Výstavné noviny*, 23. február 1938, č. 5, s. 34; Krajinská výstava v Košiciach. In *Slovenský denník*, 17. júla 1938, roč. 21, č. 163, s. 15.

osvojila veľmi aktívna skupina okolo mladého architekta Václava Roštlapila¹⁰ v Košiciach. Spolupodieľal sa na príprave vyššie spomínanej výstavy z roku 1928 a o päť rokov neskôr bol už sám autorom projektu Výstavy stavebníctva a bývania v Brne. Skúsenosti mal však i z ďalších výstav v ČSR a tie sa snažil využiť pri príprave projektu pre Košice. Skupina sa tiež inšpirovala zahraničnými výstavami, predovšetkým v Poznani 1929, Bruseli 1935 a Paríži 1937.¹¹ Prvotná myšlienka usporiadať výstavu v Košiciach sa objavila v roku 1934, avšak mala mať len lokálny charakter. O dva roky neskôr sa dospelo k názoru, že by malo ísť o výstavu reprezentatívnu, usporiadanú v jubilejnom roku 1938. Spolu s premenou podujatia na celoslovenské bolo potrebné navýšiť aj rozpočet. Organizátori museli teda hľadať aj nové zdroje financovania. Nápadité a efektívne riešenie sa ponúkalo v súvislosti s pripravovaným otvorením Štátnej vysokej školy technickej Dr. Milana Rastislava Štefánika. Po dohode s ministerstvami školstva, poľnohospodárstva a verejných prác bolo rozhodnuté, že štyri pavilóny výstavy po jej skončení budú ponechané novej vysokej škole. Takto koncipovaný plán schválila 25. februára 1938 aj Ministerská rada.¹² Počítalo sa s tým, že hneď po skončení výstavy, 1. septembra 1938, budú dané k dispozícii škole, aby sa mohla presťahovať z dočasných priestorov.¹³

Od umiestnenia výstavy sa celoslovenským, resp. celorepublikovým významom do exponovaných Košíc si organizátori sľubovali záujem aj zo zahraničia, najmä Maďarska, Poľska a Rumunska. Výstavisko s rozlohou 174 tisíc m² sa nachádzalo v severnej časti mesta,¹⁴ na mieste, kde je dnes areál Technickej univerzity. Časť budov (trvalé pavilóny), postavených pre výstavu, mala byť po jej skončení, ako už bolo spomenuté, prenechaná vznikajúcej Štátnej vysokej škole technickej Dr. Milana Rastislava Štefánika, ktorá však kvôli následnej Viedenskej arbitráži bola nakoniec nútená zmeniť miesto svojho pôsobiska (Prešov, Martin, Bratislava).¹⁵ Provizórne pavilóny mali byť po výstave rozobraté na materiál pre ďalšie stavebné využitie, poprípade ako kurivo.¹⁶ Veľkú časť odkúpilo mesto Košice (vrátane interiéru) pre dočasné ubytovanie vojska a neskôr na ďalšie účely.¹⁷ Výstavisko bolo budované na pozemkoch Štátnej vyššej hospodárskej školy a priestoroch v okolí. Bola využitá aj časť objektov školy s parkom, novostavba ľudovej školy a športový štadión I. Čs. Š. K. Košice.

Lokalita bola zvolená s ohľadom na viacero výhod: malá vzdialenosť od železničnej stanice a centra mesta, priestory dostatočne veľké na masové zhromaždenia pri

¹⁰ Václav Roštlapil (1901 – 1979) český interiérový a výstavný architekt, urbanista, scénograf a kostýmový výtvarník, grafik a publicista pôsobiaci predovšetkým v svojom rodisku v Brne. Pozri: HOROVÁ, Anďela. *Nová encyklopédie českého výtvarného umění*. Dodatky. Praha : Academia, 2006, s. 653; MALÝ, Zbyšek – MALÁ, Alena. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950 – 2004. XIII. Ro-Še*. Ostrava : Výtvarné centrum Chagall, 2004, s. 64.

¹¹ KOMORA, *Hospodárske a všeobecné výstavy, 1842 – 1940*, s. 281 – 283.

¹² Archív mesta Košice (ďalej AMK), fond Magistrát mesta, Zápisnice zo zasadnutí Rady mesta Košíc (ďalej ZRM), č. 1 – 15, rok 1938, Zápisnica z 8. marca, s. 13; ROŠTLAPIL, Václav – JANEČEK, Jozef (eds.). *Katalog Výstavy východu ČSR v Košiciach 16. VII. – 31. VIII. 1938*. Košice : [b.v.] 1938, s. 18.

¹³ AMK, ZRM, č. 16 – 31, 1938, Zápisnica z 31. mája, s. 2 – 3.

¹⁴ Krajinská výstava v Košiciach. In *Slovenský denník*, 17. júla 1938, roč. 21, č. 163, s. 15.

¹⁵ SULÁČEK, Jozef. *Zápas o Slovenskú techniku v rokoch 1919 – 1938*. Košice : Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 1996, s. 157 – 160.

¹⁶ KOMORA, *Hospodárske a všeobecné výstavy*, s. 283.

¹⁷ AMK, ZRM, č. 16 – 31, 1938, Zápisnica z 13. septembra, s. 2 – 3, Zápisnica z 20. septembra (Výťah), s. 17.

manifestáciách a slávnostiach, no tiež blízkosť sadu pre relax návštevníkov.¹⁸ Plán počítal s vybudovaním vnútorných komunikácií a sadovými úpravami výstavniska s plochou 80 tisíc m².¹⁹ Hlavná výstavná trieda na pozdĺžnej osi výstavniska, ukončená dominujúcim pavilónom Československého štátu, mala mať 350 m. Všetky hlavné ulice mali byť asfaltové, ostatné pieskové. Na zvyšnom teréne sa počítalo s vysadením zelene. Výstavnisko projektoval prednosta technického oddelenia mesta Ing. Miloš Kopřiva.²⁰ Usporiadateľom výstavy bolo Výstavné družstvo. Jeho správnej rade predsedal košický starosta Milan Maxoň. Košice mali v družstve 51 % podiel.²¹ Jednotlivé členské podiely boli po 100 Kč a prihlášky bolo možné získať na obecných úradoch všetkých východoslovenských miest, v živnostenských spoločenstvách a pobočkách všetkých bánk na východnom Slovensku. Ustanovujúca schôdza družstva sa konala 16. septembra 1937.²² Záujem o výstavu bol veľký, čo dosvedčuje i to, že takmer celý základný kapitál, 300 tisíc Kč, bol upísaný ani nie za týždeň.²³

Začiatkom roka 1938 päťčlenná delegácia zástupcov Košíc na čele so starostom Milanom Maxoňom počas odovzdávania diplomu čestného občianstva mesta, požiadala prezidenta Edvarda Beneša, aby prevzal protektorát nad výstavou, čo on prijal. S jeho návštevou na výstave sa počítalo v jej posledný týždeň.²⁴ Výstavu si mal prísť pozrieť v čase svojho pobytu v Topoľčiankach, pričom jeho cesta do Košíc nemala byť spojená s návštevou iných miest na Slovensku či Podkarpatskej Rusi.²⁵

Samotnú výstavbu mala na starosti výstavná kancelária sídliaca na Štefánikovej ulici 94 (dnes Hlavná),²⁶ na čele s riaditeľom Václavom Roštlapilom, ktorý mal spolu so starostom najväčšie zásluhy na príprave a zorganizovaní výstavy. V polovici roka 1937 organizátori dostali podporu od československej vlády i Slovenskej krajiny.

Dôležitým posunom bolo tiež, že sa podarilo presvedčiť predstaviteľov Bratislavy, aby zanechali plány na zorganizovanie celoslovenskej výstavy v ich meste, zástupcov Prešova upustil od požiadavky, aby bola časť výstavy u nich a usporiadateľov celoslovenskej poľnohospodárskej výstavy v Piešťanoch, pripravovanej na počesť 60. narodenín predsedu vlády Milana Hodžu, aby to prenechali Košiciam.²⁷

¹⁸ MAXOŇ, Milan. Význam a poslanie zemskej výstavy východu ČSR v Košiciach. In *Plyn, voda a zdravotní technika. Odborný časopis pro plynárenství, vodárenství a obecní zdravotně-technickou službu*, 1938, roč. 18, č. 10, s. 145.

¹⁹ KOMORA, *Hospodárske a všeobecné výstavy*, s. 283.

²⁰ MAXOŇ, Význam a poslanie zemskej výstavy východu ČSR v Košiciach, s. 145.

²¹ ROŠTLAPIL - JANEČEK, *Katalog Výstavy východu*, s. 14; KOMORA, *Hospodárske a všeobecné výstavy*, s. 283.

²² Nejdvětší výstava východu republiky. In *Lidové noviny*, 7. september 1937, roč. 45, č. 449, s. 4.

²³ Nečakaný záujem o východoslovenskú výstavu. In *Novosti*, 16. september 1937, roč. 19, č. 127, s. 5; Pozemky pre východoslovenskú výstavu prenajaté. In *Novosti*, 18. september 1937, roč. 19, č. 129, s. 5.

²⁴ AMK, ZRM, č. 1 - 5, 1938, Zápisnica z 11. januára, s. 3; Zástupcovia mesta Košíc u prezidenta republiky. In *Novosti*, 21. január 1938, roč. 20, č. 16, s. 1; Výstava východu republiky, In *Lidové noviny*, 22. január 1938, roč. 46, č. 37, s. 4.

²⁵ ŠAKE, VDK, Prezident čestným občanom mesta Košíc. In *Výstavné noviny*, č. 5, 23. február 1938, s. 35.

²⁶ AMK, ZRM, č. 16 - 31, 1938, Zápisnica z 6. septembra, s. 16.

²⁷ Chceme v zárodku zabiť východoslov. výstavu? In *Novosti*, 16. júl 1937, roč. 19, č. 74, s. 3; KOMORA, *Hospodárske a všeobecné výstavy*, s. 283; Výstava východu republiky. In *Lidové noviny*, 6. december 1937, roč. 45, č. 612, s. 3; Zemská jubilejná výstava v Košicích. In *Venkov*, 7. december 1937, roč. 32, č. 287, s. 4.

Počiatkové terénne úpravy výstaviska začali ešte koncom jesene roka 1937.²⁸ Zima však práce prerušila, a tak sa k výstavbe samotných budov mohlo prikrčiť až po jej skončení. Začiatkom jari 1938 sa začalo najprv s budovaním dočasných drevených stavieb a až v apríli boli spustené práce aj na trvalých pavilónoch.²⁹ Celá stavba, vrátane rokovaní s ministerstvami, vypracovaním plánov, zadaním a vybudovaním však bola realizovaná v rekordne krátkom čase, za tri mesiace.³⁰ Zvolený materiál i konštrukcia zodpovedali využitiu, resp. nevyužitiu budov po skončení podujatia. Keďže cieľom výstavy neboli samotné budovy, ako tomu často bývalo na veľkých a medzinárodných výstavách, ich architektúra sa nevyznačovala veľkou okázalosťou. Prioritou bol účelný interiér, podriadený samotnej expozícii, ktorú mal zjednocovať a sprehľadňovať.³¹

Plánovaný termín otvorenia výstavy a jej trvanie sa postupne menili. V lete 1937 prenikli do tlače informácie, že by to malo byť od 1. augusta do 15. septembra nasledujúceho roku, čo bolo kritizované s ohľadom na prípravu veľkého množstva zjazdov strán a výročných zhromaždení spolkov v rámci výstavy, ktoré ich však boli povinné urobiť v prvej polovici roka. Ďalším argumentom proti bolo, že august je hlavným mesiacom poľnohospodárskych prác, čo by zasa mohlo obmedziť návštevnosť vidieckeho obyvateľstva.³² Presun termínu na júl sa však organizátorom neskôr ukázal ako nedostačujúci, a tak sa predsa len rozhodli predĺžiť trvanie výstavy o august.³³ Koncom roka 1937 sa napokon otvorenie výstavy oficiálne stanovilo na 16. júla a ukončenie na 31. augusta 1938.³⁴ O ďalšom možnom predĺžení jej trvania sa v tlači objavili správy v prvej polovici augusta 1938. Bolo to v súvislosti s predpokladanou návštevou Edvarda Beneša, ktorá bola naplánovaná na 4. septembra 1938, pričom sa poukazyvalo na to, že ak by prezident neprišiel, termín ukončenia zostáva pôvodný.³⁵ Za jej predĺženie sa však ozývali hlasy i kvôli školám, ktoré by v septembri mohli robiť na výstavu exkurzie.³⁶ Nakoniec, aj napriek tomu, že E. Beneš na výstavu nezavítal, organizátori ponechali jej termín ukončenia 4. septembra 1938.³⁷

Členenie výstavy

Výstava bola rozdelená do sekcií a tie zasa na odbory. Sekcií bolo dokopy päť: 1. Československý štát, 2. Slovenská krajina, 3. Zem a ľudia, 4. Technika a priemysel, 5. Kultúra.³⁸ Dvojpodlažný palác Československý štát bol vôbec prvým prikla-

²⁸ Kuratórium vysokej školy technickej v Košiciach? In *Novosti*, 11. november 1937, roč. 19, č. 177, s. 5.

²⁹ Na košickom výstavišti sa pilne pracuje. In *Novosti*, 1. apríl 1938, roč. 20, č. 76, s. 4.

³⁰ ROŠTLAPIL - JANEČEK, *Katalog Výstavy východu*, s. 20.

³¹ PRIATKOVÁ, Adriana. Výstava východu ČSR - Košice 1938. In *Architektúra & urbanizmus*, 2008, roč. 42, č. 3 - 4, s. 239.

³² Chceme v zárodku zabiť východoslov. výstavu? In *Novosti*, 16. júl 1937, roč. 19, č. 74, s. 3.

³³ Na výstave východu republiky sa pilne pracuje. In *Novosti*, 6. november 1937, roč. 19, č. 172, s. 2.

³⁴ Zemská jubilejná výstava v Košicích. In *Venkov*, 7. december 1937, roč. 32, č. 287, s. 4.

³⁵ V Košiciach na výstave očakávajú 200.000 návštevníka. In *Novosti*, 13. august 1938, roč. 20, č. 184, s. 3; Okolo cesty p. prezidenta republiky do Košíc. In *Novosti*, 18. august 1938, roč. 20, č. 187, s. 2.

³⁶ Bude predĺžená výstava Východu? In *Novosti*, 19. august 1938, roč. 20, č. 188, s. 6.

³⁷ AMK, ZRM, č. 16 - 31, 1938, Zápisnica z 23. augusta, s. 17; Košice sa lúčia s výstavou. In *Novosti*, 1. september 1938, roč. 20, č. 199, s. 3.

³⁸ Krajinská výstava v Košiciach. In *Slovenský denník*, 17. júla 1938, roč. 21, č. 163, s. 15.

dom kolektívnej expozície ČSR na výstave.³⁹ Mal návštevníkom ukázať fungovanie štátu, ako pracujú jednotlivé jeho orgány a inštitúcie. Ďalej bol priestor venovaný zakladateľom republiky, jej historickému vývoju, zabezpečeniu, obrane, činnosti ústredných orgánov vo vzťahu k Slovensku. Osobitnou bola expozícia venovaná predsedovi vlády Milanovi Hodžovi, ktorá však bola otvorená až 14. augusta. Organizátori zdôrazňovali, že k výzdobe a úprave pavilónu Československý štát bol použitý výhradne len slovenský materiál.⁴⁰

Sekcia Slovenská krajina mala podať ucelený obraz o Slovensku od roku 1918, o vývoji jeho okresnej a obecnej samosprávy. V rámci sekcie boli vybudované aj samostatné pavilóny pod názvom hlavné mestá republiky: Praha⁴¹, Brno, Bratislava a Užhorod. Ďalej pavilón slovenských miest a mesta Košice.⁴²

Sekcia Zem a ľudia obsahovala všetko, čo sa týkalo obyvateľstva a krajiny. Jednotlivé odbory mali názvy: Zem a jej výskumy, Bohatstvo zeme, Obyvateľstvo, Vodné hospodárstvo, Poľnohospodárstvo, Rastlinná výroba, Živočíšna výroba, Včelárstvo, Vinárstvo, Rybárstvo, Lesníctvo a drevárstvo, Záhradníctvo a ovocinárstvo, Poľnohospodárske družstevníctvo a Poľnohospodárske školstvo.

Sekcia Technika a priemysel mala návštevníkom ukázať technický a priemyselný pokrok krajiny. V rámci toho boli expozície dopravy a železníc, pošty, rozhlasu, letectva, vodných ciest a elektrifikácie, strojnictva, chémie, baníctva, stavebníctva, výskumu a plánovania. Zvláštna časť bola venovaná novozriadenej Štátnej vysokej škole technickej Dr. Milana Rastislava Štefánika v Košiciach.

Sekcia Kultúra obsahovala expozície školstva, zdravotníctva a kúpeľníctva, telovýchovy a športu, sociálnej starostlivosti o dieťa, nezamestnanosti, bytovej starostlivosti, výskumu ľudovej kultúry, výtvarného umenia, hudby, divadla, fotografie a filmu, literatúry, turistiky a cudzineckého ruchu a múzejníctva.⁴³ Organizátori sa, podľa dobovej tlače, pýšili tým, že tam mali zastúpenie všetky slovenské múzeá ukážkami z oblastí, ktorým sa venovali. Svoje expozície prezentovali Rybárske múzeum v Šamoríne, Zemedelské múzeum a Slovenské vlastivedné múzeum v Bratislave, Štátne banské múzeum v Banskej Štiavnici, Diecézne múzeum v Spišskej Kapitule, Piešťanské múzeum, Keramické múzeum v Modre, Židovské múzeum v Prešove, Krajinské múzeum v Bardejove, Mestské múzeá v Nových Zámkoch a Bratislave, Slovenské národné múzeum v Martine, Liptovské múzeum v Ružomberku a Štátne východoslovenské múzeum v Košiciach.⁴⁴

³⁹ PRIATKOVÁ, Výstava východu ČSR - Košice 1938, s. 241.

⁴⁰ ROŠTLAPIL - JANEČEK, *Katalog Výstavy východu*, s. 21 - 29; Slávnostné otvorenie Hodžovej expozície na košickej výstave. In *Novosti*, 17. august 1938, roč. 20, č. 186, s. 2.

⁴¹ Expozícia mesta Prahy sa skladala z troch oddelení: Praha mesto palácov a chrámov, Vývoj hlavného mesta Prahy a Hospodárske a kultúrne styky Prahy so Slovenskom. Pozri: ROŠTLAPIL - JANEČEK, *Katalog Výstavy východu*, s. 32.

⁴² I keď mal pavilón venovaný Košiciam predostrieť čo najjednoduchšou formou (avšak bez jednotvárnosti, neunavíť a povzbudíť záujem) aj ich históriu, hlavnou ideou expozície bolo ukázať vývoj mesta za posledných 20 rokov. Pozri: AMK, ZRM, č. 1 - 15, 1938, Zápisnica z 1. marca, s. 13; ROŠTLAPIL - JANEČEK, *Katalog Výstavy východu*, s. 33.

⁴³ Krajinská výstava v Košiciach. In *Slovenský denník*, 17. júla 1938, roč. 21, č. 163, s. 15.

⁴⁴ Všetky slovenské múzeá na výstave v Košiciach. In *Novosti*, 30. júl 1938, roč. 20, č. 172, s. 2.

Súčasťou výstavy boli aj expozície takmer dvesto súkromných firiem a živnostníkov pod súborným názvom Obchod, živnosti a priemysel.⁴⁵ Boli pre nich vybudované tri drevené pavilóny, 14 veľkých firiem si postavilo vlastné pavilóny. V úvodnej časti sa nachádzala expozícia, v ktorej bolo na praktických príkladoch prezentované, ako má vyzerat' vzorne vedený podnik. Ďalšie časti sekcie boli: Podnikateľ, Prevádzka, Tovar a Starostlivosť o dorast.⁴⁶

Veľkému záujmu sa tešil zábavný park s rozlohou 15 tisíc m². Nachádzal sa za pavilónom Československého štátu neďaleko reštaurácie a hudobného pavilónu. Návštevníci tam mohli nájsť rôzne druhy kolotočov, hojdačky, tobogan, autodróm, strelnice, cirkus, varietné podniky či arénu pre večerné podniky. Pozornosť priťahovalo aj organizovanie ohňostrojov, koncertov a filmových predstavení.⁴⁷ Na výstavisko boli presunuté aj koncerty, ktoré sa dovtedy uskutočňovali v Sokolskom sade (dnes Mestský park).⁴⁸

K najväčším atrakciám zábavného parku patrila padáková veža. Záujemcov o ňu bolo toľko, že usporiadatelia neboli schopní všetkých naraz uspokojiť. Ešte väčšie množstvo však predstavovali diváci pod vežou. Bola súčasťou brannej expozície a umiestnená medzi pavilónmi Československý štát a mesto Košice. Výšku mala 40 metrov. Skokanský mostík bol asi v 35 metroch. V čase bezvetria mohli byť používané až štyri padáky. Dopadová rýchlosť bola iba 3 m/s. Jej prevádzkovatelia ubezpečovali, že zoskok z nej je úplne bezpečný, keďže padák bol zaistený lanom, ktoré malo zniesť zaťaženie štyri tony. Zoskoky si našli priaznivcov najmä medzi mládežou bez rozdielu pohlavia, no odvážlivci sa našli aj medzi najstaršou generáciou. Za prvý víkend skočilo z padákovej veže viac ako tisíc návštevníkov.⁴⁹

Snáď ešte väčšej pozornosti sa však tešila atrakcia, čo nebola priamo súčasťou zábavného parku. Išlo o svetelnú fontánu, okolo ktorej sa neprestajne zhromažďovali zástupy ľudí a sledovali deväťdesiatminútovú svetelnú šou.⁵⁰ Fontána stála pred pavilónmi Československý štát a Slovenská krajina. Dodala ju firma Sigmundove závody Lutín pri Olomouci. Vodné prúdy tvorili tri zásteny, ktoré boli osvetľované rôznofarebnými svetlami. Bol to svetový unikát vyrobený špeciálne pre výstavu.⁵¹

Zájemcovia o lepšie spoznanie východného Slovenska, ktorým nestačila samotná výstava, mali možnosť využiť služby Výstavnej cestovnej kancelárie, ktorá sídlila na Štefánikovej ulici 86 (dnes Hlavná) a mala na starosti výlety návštevníkov po východnom Slovensku, tiež výdaj legitímácií, ubytovanie či stravovanie. K dispozícii mala niekoľko autobusov. Pobočka kancelárie bola na železničnej stanici, Štefánikovej 63 a, pochopiteľne, na výstavisku.⁵²

⁴⁵ ROŠTLAPIL – JANEČEK, *Katalog Výstavy východu*, s. 65 – 78.

⁴⁶ Krajinská výstava v Košiciach. In *Slovenský denník*, 17. júla 1938, roč. 21, č. 163, s. 15.

⁴⁷ ROŠTLAPIL – JANEČEK, *Katalog Výstavy východu*, s. 57.

⁴⁸ AMK, ZRM, č. 16 – 31, 1938, Zápisnica z 12. júla, s. 3.

⁴⁹ Život na výstave. In *Novosti*, 19. júla 1938, roč. 20, č. 162, s. 1; ROŠTLAPIL, *Katalog Výstavy východu*, s. 58.

⁵⁰ Život na výstave. In *Novosti*, 19. júla 1938, roč. 20, č. 162, s. 1.

⁵¹ ROŠTLAPIL – JANEČEK, *Katalog Výstavy východu*, s. 59.

⁵² Výlety do košického okolia. In *Novosti*, 27. júl 1938, roč. 20, č. 169, s. 5; Kam z košickej výstavy. In *Novosti*, 2. august 1938, roč. 20, č. 174, s. 4; Autokarom z Košíc k Červenému Klášturu. In *Novosti*, 5. august 1938, roč. 20, č. 177, s. 4; ROŠTLAPIL – JANEČEK, *Katalog Výstavy východu*, s. 57.

Otvorenie

Výstava bola otvorená v sobotu 16. júla 1938 v popoludňajších hodinách. Do mesta kvôli nej docestovalo obrovské množstvo návštevníkov, takže všetky košické hotely boli preplnené. Situácia s nedostatkom kapacít sa riešila ponukou ubytovania v súkromných domoch. Príchod enormného počtu hostí nesúvisel len so samotnou výstavou, ale aj s naplánovaním viacerých zjazdov a zasadnutí rôznych strán a organizácií počas jej priebehu. Očakával sa aj veľký nápor návštevníkov zo zahraničia, a tak sa robil rozsiahly nábor na sprievodcov i medzi študentami, ktorí ovládali cudzie jazyky.⁵³

Otvorenie prebehlo za účasti ministra priemyslu, obchodu a živností Rudolfa Mlčocha, ktorý zastupoval neprítomného protektora výstavy prezidenta ČSR Edvarda Beneša ako aj vládu Československej republiky.⁵⁴ Slávnostné otvorenie výstavy začalo o 15:30 hod. Po prejavoč viacerých osobností mesta a kraja sa napokon ujal slova minister Mlčoch. Väčšinu svojho prejavu predniesol po slovensky. Následne prestrihol pri hlavnom vchode do pavilónu Československého štátu pásku vo farbách mesta a vyhlásil výstavu za otvorenú. V uvedenom pavilóne sa minister a čestní hostia zapísali do pamätnej knihy a prezreli si výstavu.⁵⁵

Denné vstupné na výstavu od 9:00 hod. bolo stanovené na 6 Kč. Po 18:00 hod. bola však cena lístku znížená na 2 Kč.⁵⁶ Okrem toho bolo možné zakúpiť si výstavnú legitimáciu⁵⁷ za 15 Kč, ktorá oprávňovala k dvom vstupom a 33% zľave na železnici (ČSD) v pracovné dni, v nedeľu až 50%.⁵⁸ S ponukou polovičného prepravného prišla aj Tatranská vicinálna dráha.⁵⁹ O tretinu nižšie cestovné poskytli návštevníkom výstavy nielen ČSD, ale dokonca i Maďarské štátne železnice.⁶⁰ Desaťpercentné zníženie ceny letenky dávali Československé štátne aerolínie.⁶¹ Napriek uvedeným výhodám sa však voči cenám vstupného zdvihla vlna kritiky. Viacerí vystavovatelia poukazovali na to, že ich expozície sú málo navštevované, čo dávali do súvislosti

⁵³ Veľký záujem o košickú výstavu. In *Slovenský denník*, 16. júla 1938, roč. 21, č. 162, s. 4.

⁵⁴ „Ministr obchodu zastupoval prezidenta na zahájení košické výstavy.“ In *Národní politika*, 17. júla 1938, roč. 56, č. 194, s. 4; Dnes sa otvoria brány Výstavy východu. In *Slovenské hlasy*, 16. júla 1938, roč. 1, č. 159, s. 2;

⁵⁵ Brány košickej výstavy otvorené. Minister Mlčoch blahopraje k veľkému dieľu. In *Novosti*, 19. júla 1938, roč. 20, č. 162, s. 3.

⁵⁶ Študenti a vojaci mali vstupné za polovicu, deti za 2 Kč. Pozri: Výstava východu ČSR. Všeobecné informácie o výstave. Košice, 1938, s. 6; Dobové priemerné ceny: liter mlieka 2 Kč, polliter piva 1,3 Kč, pohovka 1000 Kč, vysávač 1500 Kč, priemerný plat robotníka bol 550 Kč, učiteľa 1100 Kč. Rôzne kultúrne vystúpenia, atrakcie či koncerty trvali často do neskorých večerných hodín.

⁵⁷ Legitimácie bolo možno získať okrem Výstavnej kancelárie aj u všetkých Roľníckych vzájomných pokladníc, pobočiek Slovenskej banky a na každej železničnej stanici. Pozri: Legitimácie výstavy východu ČSR. In *Novosti*, 30. júl 1938, roč. 20, č. 172, s. 2.

⁵⁸ Pri takto zľavnenom lístku bolo možné dvakrát prerušiť cestu. Výhoda bola propagovaná najmä pre možnosť využiť to na návštevu Tatier alebo slovenských jaskýň. Pozri: Lacný zájazd na Slovensko. In *Novosti*, 27. júl 1938, roč. 20, č. 169, s. 6; Stručné informácie pre návštevníkov výstavy. In *Novosti*, 14. august 1938, roč. 20, č. 185, s. 10.

⁵⁹ Sláva pre návštevníkov košickej výstavy po železnici aj vo vzduchu. In *Novosti*, 29. júl 1938, roč. 20, č. 171, s. 5.

⁶⁰ Maďarské železnice. In *Novosti*, 30. júl 1938, roč. 20, č. 172, s. 6.

⁶¹ Lietadlom do Košíc. In *Novosti*, 27. júl 1938, roč. 20, č. 170, s. 3; Sláva pre návštevníkov košickej výstavy po železnici aj vo vzduchu. In *Novosti*, 29. júl 1938, roč. 20, č. 171, s. 5.

práve s jeho výškou. Neboli spokojní ani s povinnosťou zatvoriť stánky o 18:00 hod. Rokovania vystavovateľov s organizátormi výstavy začiatkom augusta nakoniec viedli k ústupkom. Vstupné bolo znížené na 3 Kč, ale iba v stredu. Zároveň sa však dovtedašie zľavnené vstupenky za 2 Kč dali využívať už od 17:00.⁶² Výška vstupného bola v prvých týždňoch výstavy zrejme dôvodom i na časté pokusy o zneužitie výstavných legitimácií a služobných priepustiek.⁶³

Návštevnosť

V priebehu prvých dvoch dní otvorenia výstavy, resp. v sobotu a nedeľu, teda za jeden a pol dňa, ju navštívilo spolu 23 tisíc ľudí.⁶⁴ O vysokú návštevnosť sa postarali aj štyri zjazdy, ktoré sa konali v nedeľu. Išlo o prvý zjazd obchodníkov zo Slovenska a Podkarpatskej Rusi, ďalej zjazd Zväzu slovenských železničiarov, krajinský zjazd odborov obuvníkov a krajinský manifestačný zjazd krajčirov a kožušníkov.⁶⁵ Veľký záujem o výstavu bol aj na vidieku v okolí Košíc, kde bolo predaných osem tisíc legitimácií umožňujúcich vstup na výstavisko. Ešte i v pondelok doobeda, teda vo všedný pracovný deň, nebola o návštevníkov núdza, čo bolo spájané s už spomínanými zjazdmi.⁶⁶ Za prvých osem dní bola návštevnosť 84 tisíc ľudí. Najviac ich prišlo v nedeľu 24. júla (30 tisíc), keď sa v meste konal zjazd včelárov a deň maďarskej kultúry, spojený s odhalením pamätnej dosky Františka II. Rákociho.⁶⁷ Posledný júlový deň privítali stotisíceho návštevníka, ktorým bol jedenástočný Jaroslav Polák z Košíc. Okrem toho, že ho výstavou previedol starosta mesta osobne, dostal aj niekoľko vecných darov a poukážok od viacerých firiem.⁶⁸ Stopäťdesiatistisíc návštevník vkročil na výstavu 7. augusta.⁶⁹ Presne o dva týždne privítali štvrtmiliónteho návštevníka. Obdarovaný cenami však nebol len on, ale aj ďalší piati, ktorí zavítali na výstavisko.⁷⁰ Tristotisícim bol 30. augusta 1938 vysokoškolský študent Koloman Fehér zo Slatinských Dolov.⁷¹ Celkovo výstavu navštívilo takmer 340 tisíc návštevníkov. Očakávania vyšších čísel prekazilo na jej konci niekoľkodňové daždivé počasie.⁷² Účel návštevy i typ návštevníkov sa v priebehu dňa menil a dal by sa rozdeliť do dvoch kategórií. Do 18:00 hodiny (neskôr do 17:00) na výstavu zavítali predovšetkým tí, ktorí mali záujem o prezretie expozícií jednotlivých pavilónov, zatiaľ čo večer, keď bolo znížené vstupné, ožíval najmä zábavný park.⁷³

⁶² Vždy v stredu je celodenné vstupné na košickú výstavu len 3 Kč. In *Novosti*, 7. august 1938, roč. 20, č. 179, s. 5.

⁶³ Pri kontrole 31. júla 1938 bolo zistené zneužitie 28 legitimácií a 230 neplatiacich návštevníkov. Pozri: Príživníci výstavy. In *Novosti*, 2. august 1938, roč. 20, č. 174, s. 5.

⁶⁴ Život na výstave. In *Novosti*, 19. júla 1938, roč. 20, č. 162, s. 1.

⁶⁵ Slovenskí kožušníci a krajčíri snemovali. In *Novosti*, 19. júla 1938, roč. 20, č. 162, s. 2.

⁶⁶ Život na výstave. In *Novosti*, 19. júla 1938, roč. 20, č. 162, s. 1.

⁶⁷ Na košickej výstave očakávajú už 100.000 návštevníka. In *Novosti*, 26. júl 1938, roč. 20, č. 168, s. 2.

⁶⁸ Mladý košický študent 100.000 návštevníkom výstavy. In *Novosti*, 2. august 1938, roč. 20, č. 168, s. 3.

⁶⁹ V Košiciach sa manifestovalo za bezpečnosť republiky a národnú svornosť. In *Novosti*, 9. august 1938, roč. 20, č. 180, s. 1.

⁷⁰ Predposledná nedeľa na košickej výstave. In *Novosti*, 23. august 1938, roč. 20, č. 191, s. 2.

⁷¹ Lúčime sa s výstavou. In *Novosti*, 2. september 1938, roč. 20, č. 200, s. 3.

⁷² Brány Krajinskej výstavy východ ČSR sa zatvorily. In *Novosti*, 6. september 1938, roč. 20, č. 203, s. 4.

⁷³ Život na výstave. In *Novosti*, 19. júla 1938, roč. 20, č. 162, s. 1.

V rámci zjazdov politických strán alebo združení a spolkov zavítalo na výstavu aj veľké množstvo politikov. Okrem Rudolfa Mlčocha, to boli ministri pôšt a telegrafov Alojz Tučný, spravodlivosti Ivan Dérer⁷⁴ či zdravotníctva František Ježek.⁷⁵ Ďalej to boli podpredseda poslaneckej snemovne Ivan Markovič⁷⁶, poslanci Emil Boleslav Lukáč⁷⁷, Jozef Tiso⁷⁸, Klement Gottwald či Viliam Široký.⁷⁹ Na výstavu zavítal aj Vavro Šrobár, Jan Antonín Bafa⁸⁰, no i armádny generál Lev Prchala.⁸¹ Z filmových hviezd napr. Vlasta Burian a Truda Grosslichtová.⁸² Tlač venovala veľký priestor aj návštevam zahraničných novinárov a spisovateľov. Začiatkom augusta to boli napr. nórsky žurnalista Stangeland a americká novinárka Anie Dorez de Moyano.⁸³ Neskôr belgická novinárka Paula de Svinnen⁸⁴ či americký spisovateľ Morris Gerhson Hindus.⁸⁵ Okrem toho sa na výstave objavilo aj viacero slovenských a českých krajanov zo Spojených štátov.⁸⁶ Veľký priestor bol v médiách venovaný výprave Slovákov z Rumunska, ktorá docestovala koncom augusta.⁸⁷ Necelé dva týždne pred nimi zavítala na výstavu aj delegácia rumunských národohospodárov v rámci rokovaní s ich československými pendantmi.⁸⁸

Kritika

Slovenská dobová tlač sa prvé dni po otvorení vyjadrovala o výstave pochvalne a zároveň odrážala útoky inonárodných periodík⁸⁹ či niektorých nespokojencov, ktorí kritizovali najmä to, že nie všetky expozície boli včas dostavané. Týkalo sa to najmä pavilónu tabačiarstva, čo ale nebola vina organizátorov výstavy. Kritizované bolo aj to, že reštaurácia v areáli výstaviska sa mala otvoriť až v stredu 20. júla 1938. Celkovo ale usporiadatelia stihli pripraviť výstavu na 95 %, takže hovoriť o nejakých vážnej-

⁷⁴ V Košiciach sa manifestovalo za bezpečnosť republiky a národnú svornosť. In *Novosti*, 9. august 1938, roč. 20, č. 180, s. 1 - 2.

⁷⁵ Minister Ježek prišiel do Košíc. In *Novosti*, 21. august 1938, roč. 20, č. 190, s. 1.

⁷⁶ Košice dejišťom troch celoštátnych sjazdov. In *Novosti*, 14. august 1938, roč. 20, č. 185, s. 5.

⁷⁷ V Košiciach sa manifestovalo za bezpečnosť republiky a národnú svornosť. In *Novosti*, 9. august 1938, roč. 20, č. 180, s. 1 - 2.

⁷⁸ Čeloštátny sjazd Sväzu slovenských železničiarov v Košiciach. In *Novosti*, 19. júl 1938, roč. 20, č. 162, s. 4.

⁷⁹ Komunisti vybízajú ludovce ke spolupráci na obranu Slovenska. In *Lidové noviny*, 1. august 1938, roč. 46, č. 381, s. 2; Stotisíce návštevník na výstavě v Košicích. In *Národní listy*, 1. august 1938, roč. 78, č. 31, s. 2.

⁸⁰ Predposledná nedeľa na košickej výstave. In *Novosti*, 23. august 1938, roč. 20, č. 191, s. 2.

⁸¹ Košice dejišťom troch celoštátnych sjazdov. In *Novosti*, 14. august 1938, roč. 20, č. 185, s. 5.

⁸² Vzácne návštevy na košickej výstave. In *Novosti*, 29. júl 1938, roč. 20, č. 171, s. 3; Truda Grosslichtová a Štefan Munk do Košíc. In *Novosti*, 26. júl 1938, roč. 20, č. 168, s. 5; Ruch na košické výstavě, In *Lidové noviny*, 28. júl 1938, roč. 46, č. 375*, s. 2.

⁸³ Zahraniční hostia na košickej výstave. In *Novosti*, 12. august 1938, roč. 20, č. 183, s. 2; Zahraniční hostia na košickej výstave. In *Slovenský hlas*, 14. august 1938, roč. 1, č. 184, s. 6.

⁸⁴ Zahraniční hostia o ČSR, Slovensku a Košiciach. In *Novosti*, 4. september 1938, roč. 20, č. 202, s. 5.

⁸⁵ Americký spisovateľ v Košiciach. In *Novosti*, 3. september 1938, roč. 20, č. 201, s. 6.

⁸⁶ Milá návšteva v Košiciach. In *Novosti*, 30. august 1938, roč. 20, č. 197, s. 5; Zahraniční hostia o ČSR, Slovensku a Košiciach. In *Novosti*, 4. september 1938, roč. 20, č. 202, s. 5.

⁸⁷ Výprava rumunských krajanov z Košíc do vlasti. In *Novosti*, 27. august 1938, roč. 20, č. 195, s. 5; Rumunskí Slováci dr. Hodžovi. In *Novosti*, 2. september 1938, roč. 20, č. 200, s. 2.

⁸⁸ Rumunskí národohospodári v Košiciach. In *Novosti*, 17. august 1938, roč. 20, č. 186, s. 4.

⁸⁹ „Prágai Magyar Hirlap“ a Výstava východu ČSR. In *Novosti*, 19. júl 1938, roč. 20, č. 162, s. 2; Čie sú Košice? In *Novosti*, 20. júla 1938, roč. 20, č. 163, s. 1.

ších nedostatkoch nebolo možné.⁹⁰ K neskorším pripomienkam patrilo, okrem už spomenutej ceny lístkov, aj ich predaj, keď sa čakalo v dlhých radoch a nie vždy boli pokladne otvorené včas alebo záujemcovia informovaní o tom, ktoré z nich otvorené nebudú.⁹¹ K nedostatkom boli pripočítané aj chýbajúci domáci rozhlas či veľké hodiny, aby sa napr. návštevník nepozabudol a nezmeškal spätičný vlak.⁹² Mesto Lučenec zasa doplatilo na problémy so špedíciou, keďže jeho výstavný materiál sa stratil ešte pred otvorením výstavy a našiel sa až takmer na jej konci, 23. augusta.⁹³ Sťažnosť sa však dočkali nielen organizátori výstavy, ale napr. aj železnice, ktoré podľa nespokojencov nepridali večerné spoje pre mimokošických návštevníkov a oni tak nemohli zostať na večerný program.⁹⁴ K obsahovej stránke výstavy mali kritici výhrady napr. k soche prezidenta E. Beneša, stojacej vo vstupnej hale pavilónu Československého štátu, „*neboť socha je tak nemožná, že naléhavé volá o nápravu*“.⁹⁵ Napriek snahe o čo najkomplexnejšie pokrytie tém súvisiacich s oslavou dvadsaťročnej existencie Československa sa našli kritici, ktorým sa výstava nezдалa po obsahovej stránke úplná a dostatočne veľkolepá.⁹⁶ V autonomistickej tlači, ale nie len v nej, bola zasa výstava negovaná najmä kvôli údajne malému a nedostatočnému zastúpeniu a prezentovaniu Slovenska a Slovákov a ich prínosu pre republiku.⁹⁷

Propagácia

Výstava sa každopádne nemusela obávať nezájmu zo strany verejnosti, a to nie len na východnom Slovensku, ale ani v jeho ostatných častiach či v Čechách a na Morave. Dosvedčovali to každodenné objednávky vstupných legitimácií. Bolo to dané aj tým, že organizátori neopnechali nič na náhodu a pripravili rozsiahlu propagáciu podujatia. V januári 1938 začali vychádzať Výstavné noviny adresované verejnosti s informáciami o priebehu prípravy výstavy a čo na nej bude možné vidieť. Boli písané na dobrej novinárskej úrovni, prehľadne, vo vecnom a odbornom duchu.⁹⁸ Okrem iného bol v nich zverejnený nákras výstavniska a fotografie s jeho budovami. Vyšlo 16 čísiel, štyri aj v maďarčine. V apríli bola vydaná brožúra Všeobecné informácie o výstave aj v maďarskej a rumunskej mutácii. Pred otvorením výstavy vyšiel tiež takmer stostranový Katalóg Výstavy východu ČSR. Obsahoval okrem iného príhovor starostu M. Maxoňa, menoslov členov výborov výstavy, popis jednotlivých

⁹⁰ Mnoho zaujímavého o výstave v Košiciach. In *Novosti*, 20. júl 1938, roč. 20, č. 163, s. 2.

⁹¹ Z prechádzky po výstave. In *Novosti*, 28. júl 1938, roč. 20, č. 170, s. 5.

⁹² Halo, halo výstavište... In *Novosti*, 31. júl 1938, roč. 20, č. 173, s. 7.

⁹³ Až pred koncom výstavy. In *Novosti*, 28. august 1938, roč. 20, č. 196, s. 6.

⁹⁴ Do pozornosti ČSD v Košiciach. In *Novosti*, 18. august 1938, roč. 20, č. 187, s. 5; Ktorých vlakov môžu použiť návštevníci výstavy pri odchode z Košíc. In *Novosti*, 20. august 1938, roč. 20, č. 189, s. 7.

⁹⁵ Výstava východu republiky zahájena. In *Světovzor*, 21. júl 1938, roč. 38, č. 29, s. 504 – 505.

⁹⁶ KOPŘIVA, Miloslav. Expo Košice 1938.. In *Slovenský staviteľ*, 1938, roč. 8, č. 11 – 12, s. 249.

⁹⁷ „Slovensko, ty ešte spíš?“ In *Slovenský hlas*, 7. september 1938, roč. 1, č. 203, s. 3; Ludácky Slovák svoj postoj k výstave vyjadril veľmi jednoznačne: „*Už pred jej otvorením zjavne sa uplatňovali tendencie dať jej charakter protiviaci sa slovenskému duchu. Keď ju potom v júli otvorili, ukázalo sa ešte okatejšie, akým cieľom mala ona slúžiť. Preto sme si ju veľmi ani nevyšimľali.*“ Bližšie pozri: Po jednej výstave. In *Slovák*, 8. september 1938, roč. 20, č. 204, s. 6.

⁹⁸ ŠAKE, VDK, Výstavné noviny.

expozícií, fotografie pavilónov a zoznam vystavovateľov.⁹⁹ Predstavitelia magistrátu si dali veľmi záležať na tom, aby ešte pred otvorením výstavy boli všetky verejné priestranstvá mesta upravené a nič nebolo ponechané náhode a prípadné nedostatky tak neohrozili pozitívnu propagáciu Košíc.¹⁰⁰

Okolo „200 veľkých novín a časopisov“ o výstave pred jej otvorením a počas prvých dní uverejnilo približne 1800 správ. Takmer všetky slovenské denníky pripravili k výstave zvlášť viacstránkové prílohy. ČTK vydávala pravidelné správy.¹⁰¹ Rozoslaných bolo okolo 10 tisíc plagátov a 100 tisíc vývesiek. Časopis Naše železnice pripravil o výstave 52 stránkovú publikáciu v 45 tisícovom náklade.¹⁰² Ministerstvo pôšt vydalo dva druhy pohľadníc s motívmi Košíc a textom Výstava východu ČSR.¹⁰³ Košický rozhlas mal o výstave do jej otvorenia najmenej 15 prednášok a rozhovorov a od 26. júna 1938 vysielať o výstave každý deň krátke správy.¹⁰⁴ Počas jej priebehu pokračoval v prednáškach, no najzaujímavejšími sa stali priame reportáže aj pomocou krátkovlnnej vysielacky. Poslucháčom, ktorí nemohli byť na výstave, tak približovali nielen jednotlivé expozície a stánky, ale aj celkový ruch a atmosféru na výstavisku. Veľmi priaznivo boli prijaté napr. zábavná reportáž o hľadaní strateného „miliónteho“ návštevníka, ktorý zavítal na výstavu potajomky a bez vedomia manželky či skok reportéra z padákovvej veže.¹⁰⁵ Veľkú zásluhu na propagácii mali aj regionálne noviny Novosti, ktoré dennodenne okrem vecných správ prinášali aj príbehy, poviedky a fejtóny odporozorané a inšpirované dianím na výstave.¹⁰⁶

Ukončenie výstavy

Brány výstavy sa zatvorili 4. septembra 1938, s niektorými jej expozíciami, exponátmi či časťami sa však verejnosť mohla stretávať ešte nejaký čas v iných mestách či priamo v Košiciach. Trnava si vyžiadala Masarykovu expozíciu, ktorá bola považovaná za jednu z najlepších, a plánovala ju vystaviť pri príležitosti svojho 700-ročného jubilea. Nový Jičín prejavil záujem o expozíciu gen. M. R. Štefánika a výstavu odboja. Expozícia československého filmu bola na ďalšie dva týždne presunutá

⁹⁹ AMK, ZRM, č. 1 – 15, 1938, Zápisnica z 8. marca, s. 14; KOMORA, *Hospodárske a všeobecné výstavy*, s. 284 – 285; *Výstava východu ČSR Košice 1938*. Košice : Výstavné družstvo, 1938; ROŠTLAPIL – JANEČEK, *Katalóg Výstavy východu ČSR v Košiciach 16. VII – 31. VIII. 1938. Košice 1938*. Košice : Výstavné družstvo, 1938.

¹⁰⁰ AMK, ZRM, č. 1 – 15, 1938, Zápisnica z 8. marca, s. 13.

¹⁰¹ Mnoho zaujímavého o výstave v Košiciach. In *Novosti*, 20. júl 1938, roč. 20, č. 163, s. 2.

¹⁰² Kto chce v Košiciach vystavovať, musí sa ponáhľať. In *Novosti*, 23. jún 1938, roč. 20, č. 143, s. 2; Mnoho zaujímavého o výstave v Košiciach. In *Novosti*, 20. júl 1938, roč. 20, č. 163, s. 2.

¹⁰³ Pohľadnice s košickými motívmi. In *Polední list*, 28. jún 1938, roč. 12, č. 178, s. 4; Kto chce v Košiciach vystavovať, musí sa ponáhľať. In *Novosti*, 23. jún 1938, roč. 20, č. 143, s. 2; Mnoho zaujímavého o výstave v Košiciach. In *Novosti*, 20. júl 1938, roč. 20, č. 163, s. 2.

¹⁰⁴ ŠAKE, VDK, Rozhlas o výstave. In *Výstavné noviny*, 23. február 1938, č. 5, s. 34; Mnoho zaujímavého o výstave v Košiciach. In *Novosti*, 20. júl 1938, roč. 20, č. 163, s. 2.

¹⁰⁵ Zaujímavá reportáž košického rozhlasu. In *Novosti*, 31. august 1938, roč. 20, č. 198, s. 4; Kulturná reportáž z košickej výstavy. In *Novosti*, 2. september 1938, roč. 20, č. 200, s. 6.

¹⁰⁶ Strýko Bandura zo Zemplína na výstave v Košiciach. In *Novosti*, 9. august 1938, roč. 20, č. 180, s. 5; Na košickom výstavišti. In *Novosti*, 27. august 1938, roč. 20, č. 195, s. 4; Sváko Fučík skáče z padákovvej veže. In *Novosti*, 28. august 1938, roč. 20, č. 196, s. 7.

do košického kina Capitol.¹⁰⁷ Svetelná fontána, ktorá sa medzi návštevníkmi tešila značnej pozornosti, bola premiestnená do košického Sokolského sadu, no nakoniec skončila na dnešnom Námestí osloboditeľov.¹⁰⁸

Výstava východu ČSR, ktorá mala byť pôvodne len dôstojnou oslavou 20. výročia vzniku Československej republiky s poukázaním na progres, ktorý dosiahol v tomto štátnom útvare Slovensko a zvlášť jeho východná časť, sa v kritickom roku 1938 stala i prostriedkom na posilňovanie vlasteneckého ducha medzi obyvateľstvom a odhodlanosti brániť nezávislosť svojej krajiny pred nepriateľskými útokmi z viacerých strán. Dôkazom veľkého záujmu širokej verejnosti o ňu doma i v zahraničí bola veľká návštevnosť, no tiež, že sa jej trvanie muselo predĺžiť. Význam veľkolepo koncipovanej výstavy by určite vzrástol, ak by sa na jej otvorení osobne zúčastnili jej protektor, prezident Edvard Beneš alebo predseda vlády Milan Hodža, ktorému bola tiež venovaná. Nepritomnosť najvyšších predstaviteľov štátu v napätých medzinárodnopolitickej situácii však bola vcelku pochopiteľná. Veľké úsilie vynaložené pri zorganizovaní Výstavy východu ČSR v Košiciach spolu so snahou o posilnenie nosnej idey podujatia, teda myšlienky československej štátnosti, nakoniec vyšli nazmar. Dva mesiace po skončení výstavy boli Košice na základe Viedenskej arbitráže zabraté Maďarskom a pol roka po nej došlo k rozpadu republiky.

Záver

Výstava východu ČSR sa vymykala z rámca bežných výstav u nás. Bola prvou veľkou všeobecnou výstavou na Slovensku.¹⁰⁹ Na naše pomery bola jedinečnou. Obsahovou náplňou by mohla byť porovnateľná len s Výstavou súdobej kultúry ČSR v Brne 1928, s ktorou mala podobné zameranie i príležitosť, pri ktorej bola zorganizovaná, teda oslava jubilejnej dekády existencie republiky.¹¹⁰ Okolnosti sa však značne odlišovali. Zatiaľ čo v Brne sa výstava pripravovala v čase rozkvetu mladého štátu, v Košiciach už v atmosfére ohrozenia a oslabenia republiky. Návštevnosť brnianskej výstavy bola v absolútnych číslach takmer trikrát vyššia, no s ohľadom na fakt, že východoslovenská metropola bola počtom obyvateľov viac ako 2,5 krát menšia a otvorenie jej výstavy trvalo takmer trikrát kratšie, ide o približne rovnakú úspešnosť.¹¹¹ Košická svojím rozsahom moravského konkurenta jednoznačne zatienila. Rozlohou brniansku výstavu predstihovala takmer šesťkrát.¹¹² Zároveň išlo nie-

¹⁰⁷ Krásy košickej výstavy podnikajú úspešnú púť. In *Novosti*, 7. september 1938, roč. 20, č. 204, s. 5.

¹⁰⁸ Dedičstvo Košíc z krajinskej výstavy. In *Novosti*, 7. september 1938, roč. 20, č. 204, s. 5.

¹⁰⁹ ŠLACHTA, Štefan. *Neznámi známi*. Bratislava : Spolok architektov Slovenska, 2004, s. 78.

¹¹⁰ Výstava sa delila do ôsmich častí: 1. Školství obecné, střední, zemědělské, odborné a umělecko-průmyslové, 2. Věda, duchová a technická kultura a školství vysoké, 3. Umění, 4. Umělecký průmysl, 5. Samospráva, 6. Zemědělství a zahradnictví, 7. Rádio a kino. 8. Trhy s částí reklamní, prodejní a zábavní. Blíže pozri: ÚLEHLA, Vladimír - SVRČEK, B. Jaroslav - VANÍČEK, V. František. *Hlavní průvodce Výstava soudobé kultury v ČSR*. Brno : nákladem Výstavy soudobé kultury v ČSR, květen - září 1928, s. 3; KOMORA, *Hospodářské a všeobecné výstavy*, s. 281, 286.

¹¹¹ Košice mali v tom čase cca 80 tisíc a Brno 210 tisíc obyvateľov. Košická výstava bola otvorená 51 dní, brnianska 142 dní (26. máj - 14. október). V literatúre sa väčšinou neuvádza presný deň skončenia, len nepresne mesiac september. K jej ukončeniu pozri bližšie: VÁŠA, Pavel. Výstava súdobej kultúry v Brně. Výstavní epilog. In *Lidové noviny*, 14. október 1928, roč. 36, č. 522, s. 5.

¹¹² Výstava súdobej kultúry ČSR sa rozkladala na 30 tisíc m².

len o najväčšiu z výstav usporiadaných v roku 1938 v ČSR, ale i o jednu z najväčších svojho druhu vo vtedajšej strednej Európe.¹¹³ Po výstavníckej stránke bola na vysokej úrovni.¹¹⁴ Možno povedať, že výstava bola na Slovensku vo všetkých ohľadoch priekopníckou. Veľké všeobecné výstavy, ktoré sa konali v západnej Európe alebo aj v Čechách, dovtedy na Slovensku neboli. Pre veľkorysú výstavníctvo tu nebola tradícia ani skúsenosti. Výstava sa úspešne pokúsila o obsiahnutie verejného, hospodárskeho aj kultúrneho života v celej ich šírke.¹¹⁵

Pramene

Štátny archív v Košiciach
Fond Výstavné družstvo v Košiciach 1937 - 1938
Archív mesta Košice
Fond Magistrát mesta, Zápisnice zo zasadnutí Rady mesta Košíc

Literatúra

HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*. Praha : Academia, 2006.

KOLÁŘ, František - HLAVAČKA, Milan. *Jubilejní výstava 1891. Slovo k historii*. Praha : Melantrich, 1991.

KOMORA, Pavol. *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 - 1940 : svetové výstavy, výstavy v Uhorsku, výstavy na Slovensku*. Bratislava : Slovenské národné múzeum - Historické múzeum, 2016.

KOPŘIVA, Miloslav. Expo Košice 1938. In *Slovenský staviteľ*, 1938, roč. 8, č. 11 - 12, s. 247 - 251.

MALÝ, Zbyšek - MALÁ, Alena. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950 - 2004. XIII. Ro-Še*. Ostrava : Výtvarné centrum Chagall, 2004.

MAXOŇ, Milan. Význam a poslanie zemskej výstavy východu ČSR v Košiciach. In *Plyn, voda a zdravotní technika. Odborný časopis pro plynárenství, vodárenství a obecní zdravotně-technickou službu*, 1938, roč. 18, č. 10, s. 145.

OKURKA, Tomáš. *Průmyslové a všeobecné výstavy v Čechách 1891 - 1914. Aktéři a jejich motivace*. Dizertačná práca, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova : Praha, 2012.

PRIATKOVÁ, Adriana. Výstava východu ČSR - Košice 1938. In *Architektúra & urbanizmus*, 2008, roč. 42, č. 3 - 4, s. 235 - 246.

ROŠTLAPIL, Václav - JANEČEK, Jozef (eds.). *Katalog Výstavy východu ČSR v Košiciach 16. VII. - 31. VIII. 1938*. Košice : Výstavné družstvo, 1938.

SULÁČEK, Jozef. *Zápas o Slovenskú techniku v rokoch 1919 - 1938*. Košice : Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 1996.

¹¹³ KOPŘIVA, Miloslav. Expo Košice 1938. In *Slovenský staviteľ*, 1938, roč. 8, č. 11 - 12, s. 249; Košická výstava bude najväčšia v strednej Európe. In *Novosti*, 8. apríl 1938, roč. 20, č. 82, s. 4; Krajinská výstava východu Československej republiky v Košiciach. Košice vedú vo výstavách. In *Novosti (špeciálne vydanie k výstave)*, 17. júl 1938, roč. 20, č. 161, s. 63.

¹¹⁴ KOMORA, *Hospodárske a všeobecné výstavy*, s. 287.

¹¹⁵ Klade sa základ veľkorysému výstavníctvu na Slovensku, In *Národní listy (Večerník)*, 15. december 1937, roč. 77, č. 343, s. 3.

ŠLACHTA, Štefan. *Neznámi známi*. Bratislava : Spolok architektov Slovenska, 2004.
Dobová tlač

Lidové noviny, 1937 - 1938, roč. 45 - 46.

Národní listy, 1937 - 1938, roč. 77 - 78.

Národní politika, 1938, roč. 56.

Novosti, 1937 - 1938, roč. 19 - 20.

Polední list, 1938, roč. 12.

Slovák, 1938, roč. 20.

Slovenský denník, 1938, roč. 21.

Slovenský hlas, 1938, roč. 1.

Světozor, 1938, roč. 38.

Venkov, 1937, roč. 32.

SUMMARY

Jubilee Exhibition of the East of Czechoslovakia in 1938

During the existence of I. Czechoslovak Republic, several general and economic exhibitions were held in Slovakia. However, one of them stood out among the others not only in its scope, but also in its content and significance. It was the Exhibition of the East of the Czechoslovak Republic 1938 in Košice. This year the Czechoslovak Republic celebrated a significant anniversary of its foundation. Two decades of existence were commemorated by the state, institutions, associations and individuals with greater intensity than in previous celebrations. This was also due to the deteriorating international situation that threatened the Republic. Among the large number of different events related to the jubilee was the aforementioned Exhibition of the East of the Czechoslovakia, which took place in Košice and which was quite spectacularly prepared for. One of its main aims was to highlight the progress made in Slovakia, and especially in the eastern part of the country, over the last two decades of the young republic's development. The exhibition was intended to show the paths taken by the development of the liberated country, how Slovakia was changing politically, economically and culturally. As the first large exhibition of its kind, the one in Košice was to be a model for others and become the basis for a Slovak exhibition industry that would benefit the whole of Slovakia. By placing an exhibition in the exposed Košice, the organisers hoped to attract interest from abroad, especially from Hungary, Poland and Romania. The 174,000 square metre exhibition site was located in the northern part of the city on the site of what is now the Technical University. Part of the buildings constructed for the exhibition were to be handed over to the nascent Dr. Milan Rastislav Štefánik State Technical University after the exhibition, but the latter was eventually forced to change its location due to the subsequent Vienna Arbitration. The entire construction, including negotiations with ministries, the drawing up of plans, the handing over for use and construction, was completed in record time, in three months. The exhibition was divided into five sections: 1. Czechoslovak State, 2. Slovak Country, 3. Land and People, 4. Technology and Industry, 5. Culture. The exhibition also included expositions of nearly two hundred private companies and tradesmen under the common title 'Trade, Craft and Industry'. The amusement park with an area of 15 thousand square metres was very popular. It was located behind the Czechoslovak State Pavilion near the restaurant and the music pavilion. However, one of the biggest attractions of the amusement

park was the parachute tower. There were so many people interested in it that the organisers were not able to satisfy all of them at once. Perhaps even more attention was paid to an attraction that was not directly part of the amusement park. It was a light fountain, around which crowds of people gathered continuously to watch the ninety-minute light show. The fountain stood in front of the Czechoslovak State and Slovak Landscape pavilions. The exhibition opened on the afternoon of Saturday 16 July 1938. A huge number of visitors came to the city for it, so that all the hotels in Košice were overcrowded. The arrival of a huge number of guests was not only related to the exhibition itself, but also to the scheduling of several conventions and meetings of various parties and organisations during its course. During the first two days of the opening of the exhibition, a total of 23 thousand people visited it. The four congresses held on the Sunday also contributed to the high attendance. There was also great interest in the exhibition in the countryside around Košice, where eight thousand tickets allowing access to the exhibition centre were sold. In total, the exhibition was visited by almost 340 thousand visitors. Expectations of a higher number of visitors were thwarted by several days of rainy weather at the end of the exhibition. The exhibition was also visited by a large number of politicians, film stars, foreign journalists and writers as part of the conventions of political parties or associations and societies. The attendance was also helped by very extensive publicity. In January 1938, the Exhibition Newspaper, addressed to the public, began being published with information on the progress of the exhibition preparations. Before the opening of the exhibition, a nearly 100-page Catalogue of the Exhibition of the East of the Czechoslovakia was also published. Around 200 major newspapers and magazines published approximately 1,800 reports about the exhibition before its opening and during the first days. Czechoslovak radio in Košice had at least 15 lectures and interviews about the exhibition up to its opening, and from 26 June 1938 it broadcast short reports about the exhibition every day. The gates of the exhibition closed on 4 September 1938. The Exhibition of the East of the Czechoslovak Republic, which was originally intended only as a dignified celebration of the 20th anniversary of the establishment of Czechoslovakia, highlighting the progress made by Slovakia and especially its eastern part, also became a means of strengthening the patriotic spirit among the population and the determination to defend the independence of their country against hostile attacks from several sides in the critical year 1938. The exhibition of the East of the Czechoslovak Republic was outside the framework of the usual exhibitions in Czechoslovakia. In terms of exhibiting, it was of a high standard. It can be said that it was unique in Slovakia. It was not only the largest exhibition organised in 1938 in the Czechoslovakia, but also one of the largest of its kind in Central Europe at that time.

doc. Pavol Matula, PhD.; Univerzita Komenského v Bratislave
Pedagogická fakulta, Katedra histórie
SK-813 34 Bratislava, Račianska 59
e-mail: <matula@fedu.uniba.sk>
ORCID: 0000-0002-8508-9141